

BALOGH JUDIT

UZONI BÉLDI PÁL HÁROMSZÉKI FŐKIRÁLYBÍRÓ, ERDÉLYI GENERÁLIS FELEMELKEDÉSE

Apafi Mihály fejedelemségének majd' három évtizedében több összeesküvést vagy a kortársak szerint „rezgelődést” is feljegyeztek. Bethlen Miklós az önéletírásában „tragédiáknak” nevezi ezeket az eseményeket, amikor az elit egy-egy tagja vagy egy elitcsoport vádoltatott meg felségárulással, ezek következtében pedig számosan kiestek Apafi kegyeiből, karrierjük megtört, esetenként pedig életüket is veszítették, mint a kivégzett Bánffy Dénes vagy a börtönben elpusztult Béldi Pál és több támogatója is. A legnagyobb átrendeződést annak a székely főembernek a bukása eredményezte, aki a 17. század végi Erdély legfénylőbb üstököseként robbant be az országos elitbe, majd éppen olyan gyorsan el is tűnt onnan.

Béldi Pál családja, az uzoni Béldi család

A Béldi család neve Kempelen Béla szerint már 1319-ben megjelent,¹ de a forrásos adatok többsége a 15. századtól tűnik fel velük kapcsolatosan. A családot neve a Maros menti Béd községhez köti, előnevük viszont már a háromszéki Uzonhoz kapcsolódik.

A 15. század folyamán katonákként tűntek ki, a század elején egy bizonyos Benedek, később fiai, Albert és Péter, akik 1442-ben Hunyadi János seregében harcoltak a Vaskapunál.² Márton nevű testvérüket az alvajdák 1467-ben törvény elé idézték, ő később, 1479-ben részt vett a kenyérmezői csatában. A család első jelentősebb hatalomépítője, Béldi Pál a 16. század elején (1509) tűnt fel a forrásokban.

1510-ben egy még bodolaiként megnevezett Béldi Pál pereskedett egy rokonnával, bodolai Béldi Vitálissal, majd pedig két román szolgálával, akik Béldi 200 juhát ellopták.³ 1517-ben ugyanez a Béldi Pál összetűzésbe keveredett Prázmár közösségével is, melynek tagjait hatalmaskodásért feljelentette Szapolyai János vajdánál.⁴ A korábban magát bodolaiként megnevező Béldi Pál 1539-ben János király kérésére a Barcaságban elhelyezkedő Bodola falut átengedte Brassó számára,

1 *Kempelen Béla: Magyar nemes családok*. 2. kötet. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/2-kotet-19FA/beldi-uzoni-nemes-es-grof-1C50/>. letöltés: 2020. júl. 05.

2 *Pálmay József: Háromszék vármegye nemes családjai*. Sepsiszentgyörgy 2000. 62.

3 Székely Oklevéltár I–VIII. 1211–1519. Szerk. Szabó Károly, Szádeczky Lajos, Barabás Samu. Kolozsvár 1872–1934. (a továbbiakban: SzOkl.) I. 321., 323.

4 SzOkl. I. 331.

amiért kárpótlásul a kézdi széki Szentlélek várát kapta meg a hozzá tartozó székely és nemesi birtokokkal és jogokkal együtt.⁵ A család nemesi előnevének változása minden bizonnyal ehhez az eseményhez köthető. Érdekes ugyanakkor, hogy a család a későbbiekben nemcsak Bodolához ragaszkodott, de például 1606-ban Béldi Kelemen újra „Clementis Beldy de Bodola”-ként nevezte meg magát.⁶

A folyamat már az 1538-as évben elindulhatott, abból az évből származik ugyanis az első oklevél az azoniként megnevezett Béldi családdal kapcsolatosan. Ebben az áll, hogy uzoni Béldi Pál képviselte egy perben Geréb Barnabást.⁷ 1539-ben uzoni Béldi Pál pereskedett uzoni Márk Jánossal.⁸ 1542 októberében arra a hírre, hogy Péter moldvai vajda Erdélyre akart törni, a székelyek követeket küldtek hozzá, akik között Kún Lázár, Mihályfi Ferenc, Daniel Péter, Andrassy Márton és Tamassy Ferenc mellett uzoni Béldi Pál is ott volt.⁹ 1547-ben uzoni Béldi Pált az ítélőtáblai jegyzők között sorolták fel.¹⁰ 1554-ben uzoni Béldi Ferenc volt választott bíró a vargyasi Daniel testvérek és Mihálcz Mihály özvegyének perében.¹¹ A Béldi Pál által megkezdett tudatos karrierépítést Béldi Kelemen folytatta, aki a Daczókhöz társulva igyekezett a családja hatalmát és befolyását növelni. A 16. században az élelmesebb székelyek a gazdag szászok rovására is hatalmaskodtak, nem csupán a székely lófők és közszékelyek rovására. 1576-ban szentgyörgyi Daczó Pál és uzoni Béldi Kelemen Bodza földjét próbálták erővel megszerezni Brassótól, noha II. János korábban már a brassóiaknak ítélte a területet. Ezt a döntést Báthory Kristóf megerősítette, miközben Daczót és Béldit eltiltotta a további hatalmaskodásoktól.¹² 1567-ben uzoni Béldi Kelemen azok között volt, akik János Zsigmondtól jobbágyokat kaptak adományként.¹³ Béldi Kelemen az Uzonban kapott húsz háznyi jobbágy révén a sepsi széki adományosok között a második legjelentősebb adományban részesült, nála többet csak a Daczók kaptak.¹⁴ 1576-ban egy uzoni Béldi János neve szerepelt az 50 dénáros adót fizetők között.¹⁵ 1594-ben uzoni Béldi János Báthory Zsigmond egyik katonájaként lovasságot és gyalogságot vezényelt Havasalföldre, de valamilyen okból Brassóban elfogták.¹⁶

5 SzOkl. V. 56.

6 Román Nemzeti Levéltár Kolozsvári Igazgatósága (a továbbiakban: RNL-Kmlg.) Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1606–1620. Nr. 108. 2.

7 SzOkl. V. 54.

8 SzOkl. II. 54.

9 *Balogh Judit*: A székely nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében. Kolozsvár 2005. 37.; *Szádeczky-Kardoss Lajos*: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp. 1927. 110.

10 SzOkl. V. 61–63.

11 SzOkl. II. 115–116.

12 SzOkl. V. 101–102.

13 SzOkl. II. 213.

14 A végrendelete 1577-ben készült el, a halála időpontja bizonytalan. RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi. Nr. 106. 19.

15 SzOkl. IV. 46.

16 SzOkl. IV.122.

Béldi Kelemen háromszéki főkapitány

Uzoni Béldi János és Becz Katalin¹⁷ fia,¹⁸ Béldi Kelemen elődeihez hasonlóan jó katona volt már Székely Mózes,¹⁹ később pedig Bocskai István²⁰ és Báthory Gábor²¹ fejedelemsége idején is.²² Báthory Gábor uralma alatt hősiiesen harcolt a brassói csatában, ahol a Rácz György vezette székely sereg egyik vezetője volt Bedő István, Begröli István, Daniel Mihály és Geréb András mellett.²³ Később Bethlen Gábor mellé állt,²⁴ és Háromszék főkapitányaként szolgált.²⁵ Katonai képességei kiválóak lehettek, Kemény János is ekként emlékezett rá, még ha a nevét nem is tudta pontosan:

„igen jeles ember vala, az fejedelemnek hiteles kedves embere, mely mikor meghala Fejérváratt, ugyanott is az schola mellett levő kis templumban temetette, és hallottam szájából Bethlen Gábornak, orczáján és szakálán könyvei lecsorogván, azt mondja vala: Oly szolgámat vesztettem ma el, hogy nem lehetett volna oly nagy és szoros igybeli s annyi számu hadam, melyben mint egyik kezemre, úgy egyik szárnyát hadaimnak akármely harczon reá bízni nem merészlettem volna; mert esze vala az ordinanciának megértésére, bevételére, bátorsága az jó példaadásra, experientiája az dolgoknak igazgatására, hűsége annak véghezvitelére.”²⁶

Bethlen számos alkalommal rendelte harcolni Béldit, aki a források szerint nemcsak hűségesen, de katonai tehetséggel is szolgáltatta őt.²⁷

1602-ben a Basta-féle összeírásban egyetlen Béldit jegyezték fel Uzonban, Béldi Ferencet,²⁸ nemesként.²⁹ Béldi Kelemen háromszéki főkapitánynak egy 1622-es leveléből tudjuk meg, hogy Béldi Ferencet a közszekelyek ölték meg 1613 előtt, valószínűleg a család hatalmaskodása állt az ügy hátterében.³⁰ A Béldi Pál által elkezdett hatalomépítést Kelemen eredményesen folytatta. Jó katona

17 SzOkl. VI. 130. – Béldi Kelemen a Becz családon keresztül rokon.

18 *Balogh J.*: A székely nemesség i. m. 122., SzOkl. VI. 129–130.

19 *Deák Farkas*: Uzoni Béldi Pál 1621–1679. Bp. 1887. 9.

20 RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1606–1620. Nr. 108. 2.

21 RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1606–1620. Nr. 108. 3.

22 RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1606–1620. Nr. 108. 5.,7.

23 *Szilágyi Sándor*: Báthory Gábor fejedelem története. Pest 1867. 139.

24 RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1606–1620. Nr. 108. 9.

25 SzOkl. IV. 191. – Háromszék főkapitányának már Báthory Gábor idején kinevezték, erre bizonyíték egy 1613 májusában kelt forrás, amit Béldi már háromszéki főkapitányként írt alá. Vö. RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára), Nr. 7. 2.

26 Kemény János erdélyi fejedelem önéletírása. Kiadta Szalay László. Pest 1856. 113.

27 RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1606–1620. Nr. 108. 11. (1622), 12. (1624) 14., 15. (1624), 18. (1626).

28 Béldi Ferenc maga is többeket jobbágyává tett: RNL-Klg. Fond Fam. Béldi (Béldi család levéltára) 1602–1838. Nr. 324. 1.

29 SzOkl. V. 203., 219.

30 SzOkl. IV. 213.

volt és ambiciózus politikus, ráadásul nagyon sok új birtokot és jobbágyot szerzett. A Bethlen Gábor által elrendelt 1614-es összeírás idején jobbágyai számát tekintve már a hetedik helyen állt: 9 településen 44 jobbággal.³¹ A széki periratok azt mutatják, hogy Béldi Kelemen volt az egyik legnagyobb birtokszerző, hatalmaskodó, ezért évente több pert is indítottak vele szemben.³² Így különösen nehéz dolga lehetett akkor, mikor 1622-ben Bethlen Gábor fejedelem az 1614-es lustra tapasztalatait felhasználva szigorúan utasította a székelyföldi nemességet, hogy ne tegyék jobbágyá a hadra fogható közszékelyeket és lófóket. Béldi azzal érvelt, hogy azok valójában ősjobbágyaik a nemeseknek, és csupán vissza kívánják szerezni őket.³³ Béldi Háromszéken a korábbi főkapitányoknál jelentősebb lokális hatalmat épített ki, a hozzá hű lófók nemesítésére javaslatokat tett Bethlen Gábornál.³⁴ Noha Béldi Kelemen egy forrás 1628-ban már „néhai”-ként említette,³⁵ 1629-ben még martonosi Nagy Gergely lófőt azért nemesítette meg a fejedelem, mert korábban a csatában megmentette Béldi Kelemen életét.³⁶ Béldi hatalmaskodása felekezeti kérdésekben is megjelent. A jezsuiták hatására harcos katolikussá vált főkapitány a 16. század végére elterjedő protestáns felekezetekkel szemben is fellépett. Már 1607 júniusában azok között a katolikus nemesek között találjuk, akik a jezsuita rend kitiiltása ellen tiltakoztak.³⁷

31 Balogh J.: A székely nemesség i. m. 180.

32 RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1602–1838. Nr. 324. 2.

33 SzOkl. IV. 213–214.: „Ezeket az articulusokat én minden székeken publicáltattam, nem is értettem, hogy nemes ember őket háborítaná egy széken is, hanem őstől maradt saját jobbágyát akarná az nemesség birni köztök, de nem bírhatja, mert nem engedik, főképen Három széken... És az felséged kiküldött székelyek registromába több vagyon két száznál oly jobbágy felírva, kiket erővel kényszerítettének vellunk oda irni, ki Mátyás király idejétől fogva nemzetsége szerint fiúról-fiúra jobbágy volt, és a szabad székelyek közti nem számlálták, levelet is egynéhányai hoztak elő az nemesek, kikbe régi fejedelmek idejébe megnyerték őket, és a szabad székelyek közzül hivotték, ilyeneket nem adának akkor is ki, sőt avval fenyegettenek Suhay urammal együtt, hogy ha (kit Isten eltávoztasson) felségednek holta törtínik, mint feleségestől gyermekestől levájják az nemességet, úgy mint ez e lélek jobbágy keresőket; maga Bedő Istvánnak akkor is több jobbágya volt, most is én nálamnál több vagyon az székelyek között, őtet nem bántották érette, noha többire szabad székely volt; Kovácsi Mátét sem bántják, noha szabad székely jobbágya vagyon: in summa, valaki minden latorságokba pártütésekbe nem consentiál vélek, csak annak nem szabad jobbágyot köztök birni. Mi oka kegyelmes uram, hogy a szabad székelynek is jobbágya vagyon? oly lófejet is talállok, hogy nálamnál több jobbágya vagyon székely, és nincs avagy igen kevés vagyon lófó, az ki magának jobbágyot nem szerzett, és birta Mihály vajda idejétől fogva, törvénynyel is megoltalmazta. Az mostani szabad székelyből lött nemes penig miért gyűlöli s miért vádolja felséged előtt az ő nemes ember gyermekét! azért, hogy annak jobbágyát és jószágát birja, és annak zsirjával híződik, idegen lévén, az haerest kirekesztvén és halálra kergetvén jószágá mellől. Ha ez így nincsen, ne tisztemet vegye csak el felséged, hanem életemet, kit meg is mutogatok felségednek idő rá telve.”

34 SzOkl. VI. 55.

35 SzOkl. VI. 80.

36 SzOkl. VI. 105.

37 Erdélyi Országgyűlési Emlékek I–XXI. (a továbbiakban: EOE.), V. 341., 514–516. A tiltakozók között volt Béldi Kelemen mellett Szilvásy Boldizsár tanácsúr, Kornis Boldizsár tanácsúr,

Bethlen Gábor Béldi halála után, 1628 márciusában adta vissza Feldoboly István prédikátornak zágoni birtokát, amit a háromszéki kapitány elfoglalt tőle.³⁸ Ezzel szemben ugyanakkor Uzonban az 1610-es évek folyamán végig szolgálhatott Ceglédi Imre prédikátor, ami azt mutatja, hogy ez a felekezeti magatartás nem volt mindenhol következetes.³⁹

Diplomataként is szolgált Bethlen Gábort, 1618-ban Mikó Ferenc társaként a moldvai vajdához ment főkövetként.⁴⁰ 1624-ben azok között volt, akik kezeséget vállaltak Péchy Simonért.⁴¹ A fejedelmi tanács tagja volt 1625-től,⁴² sőt nősülni is az országos elitből nősült, ugyanis losonci Bánffy Zsuzsannát vette feleségül.⁴³ A pályáján tehát egyértelműen látható a törekvés az országos elit irányába történő nyitásra. Ugyanakkor tanácsúri tisztsége ellenére rendkívül ritkán szerepelt az országgyűléseken, és elsősorban a háromszéki, székelyföldi elitben tudott nagy hatalmat kiépíteni. Az országos elitben való megragadásra tett kísérleteinek a sikertelenségét jól mutatja Kemény János önéletírása. A Bethlen Gábor udvarát etalonként kezelő, az akkori elitre felnéző Kemény a nevét is rosszul írta, Béldi Pálként emlegette. Béldi katona maradt egész életében, mégpedig valószínűleg kiváló katona, de így elsősorban katonaként, hadvezérként kapcsolódott az őt nagyra tartó Bethlen Gábor fejedelemhez, nem pedig az udvarban vagy az országos politikában forgolódó főemberként.⁴⁴ Kis késéssel másolta a homoródszentpáli Kornis család stratégiáját, akik Marosszékre és Háromszékre is áttérjeshettek.⁴⁵ Béldi Kelemen Csíkszék irányában terjeszkedett, olyannyira, hogy 1614-re Kászsónszéken több jobbágya volt, mint a helyben birtokos Lázároknak, akik elsősorban Gyergyót uralták, viszont egész Csík-, Gyergyó- és Kászsónszéket tekintve 38 jobbággyával az 54 jobbággyal bíró Lázár István után a második helyen állt.⁴⁶ Ha ahhoz nem is volt elég erős a kapcsolati hálója, hogy az országos elitben megkapaszkodjon, azt jól vette észre, hogy Háromszéken több családdal kell versenyeznie, és az akkor nagyon erős Basákkal szemben kevés esélye volt. Csík-, Gyergyó-, Kászsónszék esetében viszont a Lázárok Gyergyóban maradtak, és nem igyekeztek ennél nagyobb hatalomépítésbe fogni. Ráadásul Bethlen Gábor fejedelemsége alatt Béldi csíki jobbággyainak a száma alig öt év alatt 38-ról 104-re nőtt, ami jóval több, mint kétszeres növekedés, tehát Béldi éppen itt

Kálnoky és Trauzner Lukács tanácsúr, Sarmasághy Zsigmond, Kornis Zsigmond és Kamuthy Balázs is.

38 SzOkI. VI. 80–81.

39 RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béldi család levéltára) 1607–1830. Nr. 2., 14.

40 EOE. 7. 90., 94.

41 EOE. 8. 245.

42 *Horn Ildikó*: Tündérország útvesztői. Bp. 2005. 236. *Deák Farkas*: Uzoni Béldi Pál 1621–1679. Bp. 1887. 10.

43 *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 8.

44 Kemény János önéletírása i. m. 112.

45 *Balogh Judit – Horn Ildikó*: A hatalomépítés útjai: a homoródszentpáli Kornis család története. Századok 142. (2008) 4. sz. 849–896.

46 *Balogh J.*: A székely nemesség i. m. 186.

tudta a lejobban kihasználni a hatalmát.⁴⁷ Ekkorra a csíki jobbágytartók listája teljesen átrendeződött. Béldi jókora előnyre tett szert, míg az időközben meghalt Lázár István özvegye kezében már csak 27 jobbágy maradt. Belépett viszont új emberként hídvégi Mikó Ferenc csíki főkapitány, aki Bethlen melletti karrierje ellenére is csak 41 jobbágyot szerzett, szemben Béldi Kelemen több mint 70 új jobbágyával.⁴⁸ Béldi ugyanakkor a Székelyföldön kívül is szerzett jobbágyokat, 1614-ben például Küküllő vármegyében Váralján.⁴⁹ Jobbágyul kötéseinek palettája változatos volt: a fenyegetéstől a halálos vagy egyéb ítélet előli megmentésig terjedt.⁵⁰ Béldi az 1610-es években a széki bűnözőket is a jobbágyává tette, akikkel szemben nem lépett fel, sőt alkalomadtán az ő birtokáról zaklattak ezek a jobbágyok másokat. 1616-ban egy özvegy, Ferenc Gerébné Mihálcz Anna birtokát fenyegették, amiért végül Bethlen Gábornak kellett közbelépnie.⁵¹ Ezekben az években Béldi Kelemen a jobbágyait is felhasználta a hatalmaskodásaiban, és előszeretettel támadott meg özvegyeket, akik később védelemért felajánlották neki a birtokaikat vagy azok egy részét. Az ízig-vérig katonaember Béldit korai halála akadályozta meg a nagyobb hatalom kiépítésében, bár kérdés, hogy a habitusa alkalmassá tette volna-e arra, hogy az országos elitbe is eredményesen tagozódjon be.

Béldi Kelemen halála valamikor 1627 folyamán következett be, egy abban az évben pontosabb dátum nélkül Feketehalomnál kiadott oklevélben ugyanis már „néhai”-ként emlegették.⁵² Végrendeletében tekintélyes vagyont hagyott a katolikus egyházra, de emellett a családja is részesült a Rüksön, Bodolán, Uzonban és Árapatakán összeírt jószágokból.⁵³

Béldi Pál útja a hatalomba

Az 1622-ben született Béldi Pál Béldi Kelemen életben maradt gyermekei közül az utolsó.⁵⁴ Hat lány mellett egy fiútestvére volt, a nála idősebb János. Béldi Kelemen halála után a gyermekek gyámja az anyai ági rokon Kékedy Zsigmond lett,⁵⁵ míg a Béldi-birtokok jószágigazgatója sepsiszentgyörgyi Daczó László, ő

47 Uo. 114.

48 Balogh J.: A székely nemesség i. m. 211.

49 RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1607–1830. Nr. 2., 3.

50 RNL-Kmlg. Fond Fam Béldi (Béldi család levéltára) 1607–1830. Nr. 2., 5., 6., 7.

51 RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béldi család levéltára) 1607–1830. Nr. 108. 8.

52 RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béldi család levéltára) 1607–1830. Nr. 2. 17. Deák Farkas is úgy tudta, hogy valamikor 1627 elején halt meg, és Gyulafehérváron temették el. *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 10.

53 *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 10., RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béldi család levéltára) 1607–1830. Nr. 106. 17.

54 *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 10.

55 Kékedy Zsigmond első felesége, Bánffy Margit Béldi Kelemen feleségének, Bánffy Zsuzsannának a testvére volt.

képviselte a perekben a család érdekeit.⁵⁶ Nem tudható, hogy Pál és a bátyja között hány év volt a korkülönbség, de az bizonyos, hogy Pált már a gyám, Kékedy Zsigmond juttatta be a fejedelmi udvarba, aki 1625-től már főlovászmester, 1632-ben pedig Belső-Szolnok vármegye főispánja és nagyságos úr volt, ráadásul 1632-től Bethlen várának a birtokosa, fejedelmi tanácsos.⁵⁷ Bethlen Gábor is gondoskodni igyekezett az árvákról, számukra az apa halála után is adományokat juttatott az apa érdemeire hivatkozva.⁵⁸ 1638-ban meghalt Kékedy Zsigmond.⁵⁹ Végredelelte örökösének saját gyermek híján a Béldi testvéreket tette meg.⁶⁰ Béldi János az 1630-as évek végén vette feleségül Csomaközy Zsófiát, Béldi Pál pedig a fejedelmi iskola elvégzése után megkezdte udvari szolgálatát. Először I. Rákóczi György bejárója és étekgóga lett.⁶¹ 1645-ben a két testvér megosztott a családi birtokokon, ekkorra Jánosnak már gyermeke született, egy lány.⁶² Béldi János ekkorra Háromszék főtisztje lett, Basa Tamás főkapitány mellett főkirálybíróként szolgált. A művelt, olvasott,⁶³ de minden bizonnyal beteges Béldi János 1647-ben vagy 1648 elején meghalt, így Pál már az özvegyével pereskedett a bátyja vagyonáért. 1651-ben pedig János kislánya is meghalt. Ettől kezdve Béldi Pál az ország egyik leghatalmasabb birtokosa lett, hiszen megörökölte mind apja, mind pedig Kékedy Zsigmond óriási vagyonát. Ez a hirtelen jött gazdagság minden bizonnyal árthatott Bélinek, aki egész felnőtt életében hol a riválisokkal pereskedett, hol megtartani próbálta hatalmas birtokait, hol pedig előre menekülve újabb és újabb birtokokat igyekezett szerezni. A családi levéltár korszakra vonatkozó iratainak döntő többsége ezt a küzdelmet mutatja be. Az 1648 körül megnősült Béldi Pált ebben a küzdelemben nagyban segítette a felesége,⁶⁴ Vitéz Zsuzsanna is, akiről a kortársak megjegyezték, hogy rendkívül eszes és művelt asszony volt.⁶⁵

56 RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béli család levéltára) 1607–1830. Nr. 324. 5.

57 *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 11–12.

58 RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béli család levéltára) 1607–1830. Nr. 324. 4.

59 EOE. 10. 203.

60 RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béli család levéltára) 1607–1830. Nr. 106. 6.

61 *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 15.

62 RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béli család levéltára) 1607–1830. Nr. 13.17.

63 Béldi János a végrendeletében külön is megjegyezte, hogy „az könyvek redeáljanak Béli Pálnak”, azaz több könyvvel is rendelkezhetett, amiket minden bizonnyal forgatott és értéknek is tekintett, hiszen rendelkezett felőlük a végrendeletében. Vö. *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 16.

64 Nem tudjuk pontosan a házasság megkötésének az időpontját, de az biztos, hogy Béldi Pál már 1644-ben is közel állt a Vitéz családhoz. Ez derül ki Wesselényi Katának a férjéhez, Kornis Péterhez írott leveléből. SzOKl. VI. 172–173.

65 Mivel Béldi Pálné Vitéz Zsuzsanna a férje elmenekülése után boszorkányság gyanújába keveredett, és ezért börtönbe került, illetve a börtönben összeállított egy imádságos könyvet is, az irodalomtörténet érdeklődését is kiváltotta. A boszorkánypere miatt Herner János, míg az imádságos könyve miatt Fazakas Gergely Tamás foglalkozott vele behatódiban, valamit Szinnyi is számontartotta. *Fazakas Gergely Tamás: Vitéz Zsuzsanna kéziratos imádságoskönyvének (1684) filológiai és retorikai elemzése*. Könyv és Könyvtár.

Egy 1645-ös oklevél szerint a Béldi testvérek szinte offenzívát indítottak Háromszékben, ekkor ugyanis a főkapitány, Basa Tamás mellett a két további legfontosabb tisztséget ők birtokolták,⁶⁶ hiszen János volt a főkirálybíró, Pál pedig a vicekapitány.⁶⁷ Ezt a lokális elitben történő szisztematikus térfoglalási kísérletet megakasztotta János korai halála, és úgy tűnik, hogy ezt követően Pál egy ideig inkább az udvarban próbált karriert építeni, talán azért is, mert a felesége családja sem a Székelyföldre kötődött. 1649-ben II. Rákóczi György a főbejárójának nevezte egy adománylevélben, amiben hat Belső-Szolnok megyei falu váltságáról rendelkezett. Ezeket a falvakat még I. Rákóczi György foglalta el, a zálogösszeget viszont nem fizette meg.⁶⁸ Az oklevél megemlíttette, hogy az összeg kifizetéséért a tanácsurak „lobbítottak” Béldi Pál mellett, ami azt sejteti, hogy ekkor Béldi első-sorban az ő körükben építette kapcsolati hálózatát.⁶⁹ Hogy ez a tevékenysége nem volt eredménytelen, igazolja egy 1656-ban Kamuthi László által Béldinek írt levél, amiben Béldi Pált mint sógorát felkéri, hogy a fejedelemtől járjon közben érte, mert úgy tudja, hogy a fejedelem „az *udvari* jószágot, mely Kamuthi Istvánról és Kamuthi Mihályról jutott reája és öcscsére Kamuthi Farkasra, öcsce sinistra expositiójára egyedül öcscsének adta marháival együtt”.⁷⁰ Ezekben az években több ilyen kérést is kapott, melyek elintézésében a kérelmezők Béldi udvari kapcsolatrendszerében bíztak.

1653-ban Béldi Pál II. Rákóczi György főasztalnoka volt, 1654-ben pedig főkirálybíró.⁷¹ Ekkor már Háromszék főkirálybírójaként jelentős kölcsönöket vett föl, például imecsfalvi Imecs Mátyástól több mint 400 forintot, azzal az ígérettel, hogy jobbágytelkekhez juttatja.⁷² A főkirálybírósa kezdetén újra felmerült a korábbi, szintén Béldi Pál nevű őseinek 1517-es konfliktusa Prázsmárral, amit

A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának közleményei 25. (2003) 39–64.; Bornemissza Anna megbűvöltetése – Boszorkányok Erdély politikai küzdelmeiben 1678–1688. S. a. r., bev. Herner János, Bp.–Szeged 1988. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 21); *Herner János: Rontás és ígérés.* Bp. 1988; *Vitéz Szuzsanna levelezését lásd MOL P669 (Béldi család iratai), 1. cs., 1. tétel, valamint: MOL P1238 (Teleki család iratai).*

66 SzOkl. IV. 284.

67 „Georgius Rakoczy junior, Dei gratia princeps Transsilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc. Fidelibus nostris generosis, egregiis, nobilibus et agilibus Thomae Basa, de Zabola, supremo judici regio, Joanni Béldi de Uzon vicecapitaneo trium sedium Siculicalium Sepsi, Kezdi et Orbai, necnon Francisco Gyárffás de Leszfalva vicejudici regio, juratis notariis, caeterisque juratis assessoribus sedis dictae Siculicalis Kézdi, praesentes nostras visuris, nobis dilectis, salutem et gratiam nostram.” Vö. SzOkl. VI. 175–176.

68 SzOkl. VI. 187–188.

69 Ekkor a fejedelmi tanács tagja volt bizonyosan: Barcsai Ákos, Bethlen Ferenc (Kékedy Zsigmond után ő lett a főudvarmester), Haller István, Huszár Mátyás, Kemény János, Serédi István, Sulyok István). Vö. *Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormányzata.* Bp. 1980. 22–36.

70 *Deák F.:* Uzoni Béldi Pál i. m. 23–24.

71 Deák Farkas 1655-től háromszéki főkapitányként említette, ekkor azonban Háromszék főkapitánya még Basa Tamás volt bizonyosan. Vö. *Deák F.:* Uzoni Béldi Pál i. m. 21.

72 RNL-Kmlg. Fond Fam. Béldi (Béldi család levéltára) 1607–1830. Nr. 324. 3.

végül egy megegyezés zárt le. Ennek eredményeképpen a Tatrang vizét egyenesebb mederbe terelték.⁷³ A fejedelem által megerősített oklevél alapján Béldi birtokainak a határai nem sérülhettek.⁷⁴ 1655-ben Bethlen János és Szalánczy Gábor társa volt egy maroszséki havasokon felmerült határvíta kivizsgálásakor.⁷⁵ Ugyanebben az évben a fejedelem Béldi segítségét kérte, minthogy úgy tudta, hogy Béldi Havasalföld irányába jó román kapcsolatokkal rendelkezett. Az érintettek pedig hírekkel tudtak szolgálni a számára. A levél címzettje ugyan Basa Tamás főkapitány és Béldi Pál főkirálybíró volt, de a szöveg külön kiemelte Béldi jó román hálózatát mint lehetséges hírforrást.⁷⁶ Az 1655-ös hadjáratban aktívan részt vett, olyannyira, hogy míg a csíki csapatokat Petki István állította hadba, addig ezt Háromszéken nem csupán Basa, hanem Béldi feladatává is tette a fejedelem, és a II. Rákóczi György által írt levél alapján egyértelmű, hogy a széki vezetők és a fejedelem levelezését Béldi bonyolította.⁷⁷ Az 1657-es hadi eseményekben is részt vett, a lengyel hadjáratba induláskor ő adott felmentést Nemes Jánosnak a gyermekei halálára és a felesége betegségére tekintettel.⁷⁸ Ekkorra már udvari főétekgó, főkincstartó és a lovasság parancsnoka is volt Deák Farkas szerint.⁷⁹ Azt ugyanakkor rosszul tudta Deák, hogy Béldi a háromszéki főtisztségek közül melyiket viselte, ugyanis itt is főkapitányként említette, jöllehet ekkor még Basa Tamás vezette főkapitányként a lengyel hadjáratba a háromszékieket, ráadásul a lemondása/leváltása után sem Béldi követte a főkapitányságban, hanem Mikes Kelemen.

A lengyel hadjáratban Béldi nem játszott főszerepet, de a katonaság többségével ő is fogságba került, ahonnan csak 1661 júniusában tért haza. A fogságot azonban sajátosan fogta fel. Nemcsak végig levelezett a családjával és másokkal is, de még pereskedett is, 1659 folyamán a Hallerekkel szemben igyekezett megvédeni Bethlen várát.⁸⁰ Nem engedte meg a feleségének, hogy a hatalmas vagyontárgyakat pénzzé téve gyűjtse össze számára a mintegy 30.000 tallérnyi váltságdíjat, hanem kikötötte, hogy csak a birtokok évi jövedelmeiből gyűjtheti össze azt.⁸¹

A korábban Kemény János pártja felé is kacsingató Béldi végül 1661. december 5-én tette le a hűségesküt Apafi Mihálynak Uzonban a sepsi széki jegyző előtt.⁸² Béldi bizonytalansága még ekkor is érzékelhető volt, ugyanis az ekkor

73 EOE. 13. 501.

74 SzOkl. VI. 201–203.

75 EOE. 11. 200.

76 EOE. 11. 223–224.

77 EOE. 11. 225.

78 Nemes János naplója. Történelmi Tár. 1902. 1. közlemény.

79 *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 26.

80 EOE. 12. 285.

81 *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 28.

82 SzOkl. VI. 251.

már Apafi-párti Nemes János Bédit még a Mikesek pártján lévőknek tudta.⁸³ A tatár fogság és a késve megtett hűségük miatt Béli újra „lekészt” a széki főkapitányi tisztségről, amit Nemes János kapott meg. Ugyancsak bizonytalanul látta Béli hűségét Apafi másik háromszéki embere, Daczó János is, Apafi azonban a válaszában már Bédit nem, csak Lázár Istvánt és Mikes Kelemt tekintette az ellenségének.⁸⁴ 1662-ben még látható volt, hogy Bédit a kapcsolattrendszer erősen kötötte a Kemény-párthoz, ő volt ugyanis az, aki a márciusi országgyűlésen a „németpárti urak” szigorú megbüntetésének az enyhítése ellen érvelt.⁸⁵ Ennek az évnek a januárjában pedig Kemény János még szentül hitte, hogy Háromszéken mind Mikes Kelemen, mind pedig Béli hűségesek maradtak hozzá.⁸⁶ Azt, hogy Béli 1661. végi hűségükje előtt Kemény János táborához húzott, bizonyítja egy Bánffy Dénes által 1663-ban Bédinek írt levél, amiben korábbi kapcsolataira hivatkozva kéri, hogy támogassa őt, mint aki azok egyike volt, akik a legtovább kitartottak Kemény János mellett.⁸⁷

A tatár fogság idején Béli több fogolytársának igyekezett segíteni, ilyen volt Damokos Tamás és Szilvási Mátyás is, akiért Béli 1000 tallérig kezességet vállalt.⁸⁸ Mások viszont Bédit támogatták, akiknek ő nem maradt adósuk. Ilyen volt Orbai János, akinek a szolgálataiért jobbját adományozott.⁸⁹ Az ebből az időszakból származó forrásokban Béli jólelkű, sőt nagylelkű emberként tűnt fel, aki könnyen teremtett kapcsolatot a körülötte lévőkkel, akik rokonszenvvel viseltettek iránta. Ő segített sógora, Vitéz Gábor, valamint Pozsgai János, Zsolta István, Majos Ferenc, Márton diák, Bene Ferenc, Tarnóczi András, Bessenyei János, Námay Ferenc és Szigeti János kiváltásában. Némelyeknek ő is eladósdott ekkor, például Kászoni Márton páter is adott neki kölcsön, amit éveken át próbált Teleki Mihály segítségével visszaszerezni.⁹⁰

83 SzOkl. VI. 255. „az háromszéki nemesség mindinkább Béli uram s Mikes uram mellé adták magokat s hon maradtanak, sőt még másokat is othon marasztottak”.

84 SzOkl. VI. 269–270.

85 EOE. 13. 17.

86 A Deák Farkas által hivatkozott, Kemény János által írt levél 1662. január 16-án, tehát egyetlen héttel Kemény halála előtt kelt: „annak okáért Kd egyetértvén Béli Pál és Mikes Kelemen uramékkal, az vitézlő rendet vegye fel mindjárt s azt az Barczaságon levő kurtánságot dissipálja”. Vö. *Deák F.*: Uzoni Béli Pál i. m. 41.

87 SzOkl. VI. 283–284.

88 SzOkl. VI. 216.

89 „Fejérvármegyében Bodolán az tekintetes uram uzoni Béli Pál uram ő kegyelme házánál, megtekintvén azért feljebb megírt uram ő kegyelme Kézdi-széki szentléleki Orbai János uramnak régtől fogván való jámbor szolgálatját, rabságában ő kegyelmének sok ízben utána való járását, fáradságát, Moldovába gyakran való menetelit, Bucsákban élésvitelit, hűséges, igasságos sok szolgálatját: azért ada az feljebb megírt uram ő kegyelme feljebb megírt, Orbai János uramnak egy Szőcs Andor nevű gyermeket ajándékon örökösön, mely Szőcs Andornak az jobbik atyja Szőcs Mihály és az édes atyja is Szőcs András lelenics (így!) jobbját az megírt uram ő kegyelmének.” Vö. SzOkl. VI. 276–277.

90 Teleki Mihály levelezése (a továbbiakban: TML.) III. 14–40. A pénz visszaszerzéséért folytatott küzdelem még 1664-ben is tartott.

Béldi helyzete 1663-ban konszolidálódott Apafi Mihály Erdélyében, noha az év folyamán még mind Bánffy Dénes, mind pedig Kászoni Márton páter úgy látta, hogy Béldi Mikes és Petki pártjához tartozott.⁹¹ Teleki Mihályhoz fűződő viszonya már ekkor bizonytalan volt. Egy Teleki által 1663 őszén Kászoni Mártonnak írt levélben ugyanis Teleki már ekkor amellettt érvelt, hogy Bethlen vára valójában a keresdi Bethleneket illette, és nem Béldit, akinek pedig ezt mind Rákóczi, mind Kemény János megadták, sőt azt is érzékeltette, hogy támogatta a Bethlen testvéreket a várhoz fűződő jogaik visszaszerzésében.⁹² Teleki fontossága viszont éppen ekkor kezdett növekedni, és ebben nagy szerepet játszott az, hogy megörökölte Kemény Jánostól Kászoni Mártont, akivel tovább folytatta a levelezést,⁹³ ami egy lehetséges kapcsolatot jelentett Bécs felé az ekkor már a török függést egyre ellentmondásosabban viselő erdélyi rendek és Apafi számára is.⁹⁴ Béldi is rászorult Teleki segítségére, mert 1663-ban neki könyörgött, hogy a német helyőrség Bethlen várából történő eltávoztatásában legyen segítségére.⁹⁵ A Bethlen várával kapcsolatos problémák az 1660-as évek első felében folyamatosan lekötötték Béldit,⁹⁶ mert hol a várhoz való jogát kellett megerősíttetnie Apafival a Bethlenekkel és a Hallerekkel szemben, hol pedig a német katonaságot igyekezett a várból kitétetni. Összességében igaz volt ezekre az évekre, sőt talán Béldi egész pályájára is, amit Deák Farkas a tatár fogság időszakával kapcsolatosan jegyzett meg: „Béldi Pálnak főgondja volt a magánbirtokuk jó rendben tartása, és a pénzgyűjtés, bizonyítják Vitéz Zsuzsánnának ez időben kelt ide-oda küldött levelei, melyekben mindenütt a szorgalmas gazdálkodásra és takarékosagra inti az udvarbírákat és tisztartókat.”⁹⁷

Béldi helyzete konszolidálódásának fontos jele volt, hogy Apafi szeptemberben Petki István és Fleischer András mellett helytartóvá nevezte ki.⁹⁸ Itt jelentkezett először Béldi Pálnak az a bizonytalankodása, amely a későbbiekben is folyamatosan jellemző volt rá. Ahelyett ugyanis, hogy élt volna a helytartói hivatal által adott lehetőségeivel, mint tette azt Petki István, ő megijedt a feladattól, majd kijelentette, hogy ő magát a tisztségre alkalmatlannak érzi, ezért előre elhatárolódik mindentől, ami esetleg a helytartósága alatt történhet. Az elmúlt évek történései persze indokolhatták ezt az óvatosságot, hiszen korábban Barcsaiék helytartósága után is a hivatalnokok, elsősorban pedig

91 TML. II. 611.

92 TML. II. 624.

93 „Szatmárra szóló Kegyelmetek levelét tituláltatván, mentest elküldtem”. Vö. TML. II. 642–643.

94 EOE. 14. 170.

95 „Kegyelmedet kérném, mivel Kegyelmed volt comissariusus a betleni németnek, comendirozná másuvá onnan, én megérném eddig való kárommal”. Vö. TML. II. 638.

96 *Deák F.*: Uzoni Béldi Pál i. m. 44. – A német helyőrség jelenléte azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy Bethlen várát a Haller vagy a Bethlen családnak adják át Béldi helyett, ezért Béldi minden követ igyekezett megmozgatni, hogy ezt megakadályozza.

97 Uo. 31.

98 EOE. 13. 43.

Lázár György ítélőmester vált a bosszú céltáblájává, ám mégis szokatlan volt ez a túlzott óvatosság egy olyan embertől, aki a karrierjét építette.

1664 folyamán Béldi mint székely generális jó hasznára volt Apafinak, mert a székely katonasággal sietett a kolozsvári kapitány, Ébeni István segítségére. A német katonaság miatt ugyanis több helyen lázongások kezdődtek, Kolozsváron kiváltképpen. Naláczy István úgy tudta egy júliusban Telekinek írt levelében, hogy többeket meg is akartak ölni, köztük Ébenit és Teleki Mihályt is.⁹⁹ Veér György Kolozsváron tanúja volt annak, ahogyan Béldi bevonult a seregével, és már ezzel sikerült lecsendesítenie a forrongó kolozsváriakat: „Ezeknek az vargáknak csak ez is igen használt; igen megijedtek vala, hogy Béldi uram hajnalban hír nélkül az város piacznán forgatta az seregeket.”¹⁰⁰ Emellett a német katonaság is lázadozott a tisztjei ellen, elsősorban Kolozsvárt és Szamosújváron. Váradról pedig török betörésekkel kellett számolni. Béldi jól szót értett a háromszéki katonasággal, ezért ezekben az években többször vezetett sereget a leginkább fenyegetett vidékekre.

1665 májusában Ébeni István munkatársaként a törökök által fenyegetett végvidékek bejárására küldte ki az országgyűlés.¹⁰¹ Ez azt mutatja, hogy Apafi megbízott Béldi katonai szakértelmében, sőt így volt ezzel Teleki is, aki a várakban lévő német őrség eltávolításának levezénylésére is Béldit és Bánffy Dénest javasolta.¹⁰²

Béldi Pál hatalma csúcsán

Béldi Apafi uralma alatt tagja lett a fejedelmi tanácsnak. Trócsányi szerint már lehetséges, hogy 1662-től.¹⁰³ Erre vonatkozó forrást nem találtam, de az 1663-as helytartói megbízása már azt sejteti, hogy ekkor már tanácsúr lehetett. 1667-ben Bethlen János, Kapi György, Bánffy Dénes, Basa Tamás, Bánffy Zsigmond, Haller Pál és rokona, Keresztessy Ferenc voltak társai a fejedelmi tanácsban.¹⁰⁴ Erre az évre a tanácsurak közül a három legerősebb, legnagyobb súlyú főúrként Bethlen János, Bánffy Dénes és Béldi Pál mutatta magát.¹⁰⁵ 1667-ben Béldi Pál látványosan szembekerült azzal a Bánffy Dénessel, akivel korábban számos kérdésben egy nézőpontot képviseltek. A Bánffyhoz fűződő viszony már 1661

99 TML. III. 168.

100 TML. III. 169.

101 EOE. 14. 12–13.

102 EOE. 14. 80.

103 *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormányzata 1540–1690 (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 6.). Bp. 1980. 26.

104 EOE. 14. 262.

105 TML. IV. 43. – Bethlen Miklós Telekinek írt leveléből kiderül, hogy Apafi mindhárom főúr véleményét külön kérte ki a politikai kérdésekben, ekkor éppen a magyarországi kérdésekhez való viszonyulás ügyében, valamint abban, hogy ezeket milyen módon közöljék a Portán. Ezeket a politikai véleményeket az országgyűlésen is iktatták. Vö. EOE. 14. 286.

óta árnyalódott, noha egy oldalon állt a két nemes. 1667. október 30-án ugyanis bethleni tiszttartója¹⁰⁶ arról értesítette Béldit, hogy Bánffy Dénes 56 német katonát vitt a bethleni várba, és ő maga is ott tartózkodott, fogyasztotta Béldi borát. A levél szerint ugyan megesküdtött rá, hogy a várat kizárólag Béldinek és utódainak adja vissza, de mivel Bethlen vára folyamatosan perek tárgya volt, talán már itt elkezdődött az egymás iránti bizalom elvesztése.

Petki István csiki főkapitány halála után Bánffy Dénes sógora, Szentpáli János került a főkapitányi posztra. Ez ellen Béldi tiltakozott, sőt Bánffy szerint arra biztatta a csíkieket, hogy ne fogadják el a kinevezést, ami komoly konfliktusforrássá vált a két főember között.¹⁰⁷ Feltehető, hogy a két ember közötti ellenszenv kialakulása számos apró hatalmi rivalizálás eredménye, de az bizonyos, hogy ezt a helyzetet Bethlen János kihasználni igyekezett a Béldinek írt heti rendszerességű leveleivel. Ezekben folyamatosan dicsérte Béldi hazafiságát és bölcsességét, ami láthatóan jólesett a hiú, de bizonytalan Béldinek. Egy 1669-es titkos utasítás részlete jól illusztrálja mindezt:

„Mivel ezért Béldi uramnak ő kglmének hazájához s nemzetéhez való buzgó szeretetét mindenekben megtapasztalván, esmervén ő kglme, menő útjában ő kglméhez térjén be, mindeneket ő kglmével communicálván vegye az ő kglme tetszését is s alkalmaztassa ahoz is magát.”¹⁰⁸

Bethlen János igyekezett a kevésbé teoretikus alkatú Béldit az érdekkörébe vonni ekkorra, de Béldi hiúsága nehezítette a kapcsolatépítést. Bethlen Miklós lakodalmán a násznagy szerepére akarták felkérni, amit Béldi visszautasított: „násznagy ugyan Rhédei Ferenc volt, az átkozott ambitio nem engedvén Béldi Pálnak, hogy felvegye, csak azért, hogy miért nem kértük őtet először csak egyedül, hanem más urakat is kínáltunk véle.”¹⁰⁹

A három ember közül kettejüknek voltak kiforrott politikai elképzelései. Míg Bánffy a Kemény János által elkezdett politikai vonalat képviselte azt követően is, hogy behódolt Apafinak, addig Bethlen János Erdély biztonságának zálogát a Porta melletti kitartásban látta. Béldit ugyan addigi megnyilvánulásai Bánffy mellé sorolták, de korántsem volt olyan tudatos ebben, mint Bánffy Dénes. Deák Farkas úgy látta vele kapcsolatban, hogy Béldi Pál úgy érezhette, hogy lemaradt a háromszéki főkapitányságról, és talán a hatalmas vagyon mellé a fejedelmi címet is megérdemelte volna. Ezt azonban Béldi az eddig ismert leveleiben nem írta le, de még csak nem is utalt rá. Az látható viszont, hogy 1667-től Bethlen János számos fronton megindította saját politikai terveinek megvalósítását. Egyrészt a fia székelyföldi leánnyal történt összeházasítása és az udvarhelyszéki főkapitányság átadása által bevezette az erdélyi politikába, másrészt igyekezett

106 Deák F.: Uzoni Béldi Pál i. m. 40.

107 „Béldi uram, hogy elbomlott az ország, öszvegyűjtötte volt az csíkiakat, intimálta, soha be ne vegyék Szentpáli uramot. Ugyan reá ért Béldi uramra ez ellenünk való kő fuvás; mindazáltal Isten velünk.” Vö. TML. IV. 29.

108 EOE. 14. 430.

109 Bethlen Miklós önéletírása. Pest 1858. 634.

a saját nézőpontját és terveit érvényre juttatni. Ebbe a tervbe ekkor még bele kívánta vonni Teleki Mihályt is. A neki írott leveleket úgy fogalmazta, mint aki régi szövetségesének üzent.¹¹⁰ Béldi a saját leveleiben mindazonáltal jóval kevésbé tűnt magabiztosnak, mint politikus társai. Akkor, amikor Apafi kikérte a véleményét, és ezáltal nyilvánvalóan a bizalmáról biztosította, azt írta Telekinek, hogy „portát néző conditiojait urunk küldte vala hozzám azon levelében, kívánván ő nagysága méltatlan voltomra ez punctumokról vékony censurámat, kit is már alázatosan ő nagyságának el küldtem.”¹¹¹ Természetesen mondhatjuk, hogy Béldi a leveleiben a szokásos alázatos formulákat alkalmazta, de látható, hogy – mint ahogyan 1663-ban is megrettent a helytartói tisztség felelősségétől – ezek nála visszatérő reakciók voltak, és nem pusztán formulák.

1666–67-re Béldi hatalma és tekintélye jelentősen megnövekedett. Bethlen Miklós éppen erre az időszakra vonatkoztatva írta, hogy Béldi „ebben Erdélyben nagy úr”¹¹² volt. 1668-ban Béldi vezette azt a főúri bizottságot, amelynek a román vajdákkal kapcsolatos problémákat kellett orvosolnia. Ennek a tagja volt még Haller János, Szentpáli János, Kún István és Lázár István.¹¹³

Ekkorra ő volt az ország generálisa is, emellett tanácsúr és háromszéki főkirálybíró. 1666 őszén ő temettette el Ébeni István kolozsvári kapitányt, aki rokona is volt.¹¹⁴ Ébeni halála után az országban két katonai vezető maradt, Béldi és Bánffy Dénes, de valójában minden katonai vezető Béldi beosztottjává lett, hiszen a kapitányok fizetését is ő utalványozta. Kolozsvár főkapitányságát a fejedelem Ébeni halála után rögtön Rhédei Ferencnek adta, aki a felsőbbségnek kijáró tisztelettel írt Béldinek, és a tanácsait kérte.¹¹⁵ Úgy tűnhetett az országos generálisnak, hogy ő a legfőbb hatalmasság a fejedelem mellett az országban. Ráadásul Apafi több szeptemberi levelében arról írt Béldinek, hogy Rhédeit pusztán ideiglenes kapitánynak nevezte ki, amíg az országgyűlés döntést nem hoz. Végül szeptember 23-án az országgyűlés Béldi javaslatára¹¹⁶ választotta meg Bánffy Dénest kolozsvári kapitánynak, az Ébeniénél sokkal szélesebb hatáskörrel.¹¹⁷ Feltehető, hogy a két ember közötti rivalizálás ettől kezdve erősödött, hiszen Bánffy egy széles körű kolozsvári kapitányi tisztséggel is rendelkezett szamosújvári kapitánysága mellett. Bethlen János és Béldi Pál érdekei ekkor, az 1660-as évek végétől kötődtek össze Bánffy Dénessel szemben. Bethlen diplomáciai elképzeléseivel, amik továbbra is a Portához kötődtek volna Erdélyt, gyökeresen állt szemben Bánffy

110 TML. IV. 52.

111 TML. IV. 53.

112 Bethlen Miklós önéletírása i. m. 623.

113 EOE. 14. 347.

114 Erről, Ébeni betegségről és a temetésről is alaposan írt Deák Farkas. Vö. *Deák F.: Uzoni Béldi Pál* i. m. 53–54.

115 Uo. 55.

116 Uo. 56.

117 EOE. 14. 31. – Felelevenítették II. Rákóczi György váradi kapitányságát, és ugyanazt a széles körű meghatalmazást kapta Bánffy, mint az ifjabb Rákóczi a váradi kapitánnyá történt kinevezésekor.

víziója, ami Kemény János terveinek folytatásaként következetes Bécshez közelitést tartott fontosnak. Béldit az előbb említett katonai rivalizálás sodorta Bethlen János mellé, és tette egyre szorosabbá a két ember szövetségét. Az bizonyos, hogy 1668-ban Bánffy Dénes és Béldi között a viszony még nem mérgesedett el, legalábbis ezt mutatja Bánffynak egy Teleki Mihályhoz írott levele, amiben Béldit is megemlítette.¹¹⁸ 1669 októberére mindez megváltozott. Egy ugyancsak Bánffy Dénes által Telekinek írt levélben már az szerepelt, hogy „Bethlen Jánost, én nem jóvallom, kirekeszszék az oda ki való dolgokból, annál inkább Béldi Pált”.¹¹⁹ A több síkon jelentkező és egyre jobban kibontakozó vetélkedésnek egy újabb terepe lett a Kajántó birtoka körüli viszály.¹²⁰

Bethlen János folyamatosan írt leveleket Béldinek, aki a legkövetkezetesebben a református felekezethez való hűségét hangoztatta. Ez a kapocs erősen összekötötte a két embert, és már Béldi 1670-ben Apafinak írt votumában is látható, hogy elsősorban a reformátusság szempontjait vette figyelembe a diplomáciai lépések értékelésekor:

„Dolga mint fordúlt az uraknak, értem Nagod írásából alázatosan, bár nyugodtak volna abban, az kiben voltanak, mintsem ilyen alkalmatlanságban ejték nemzeteket, édes hazájokat, bizony siralmas, kivált vallásunkra nézve, ha Isten gyámolt nem támaszt megorvoslására.”¹²¹

Ezen a ponton erős szövetségest talált Bethlen Jánosban, aki a fejedelmi tanácson és a legbefolyásosabb főurak körén belül is igyekezett létrehozni egy református érdekcsoportot.

„Hogy ha az pápista tanács urakkal ő nagysága közleni akarja, azoknak in paribus oda nem kell küldeni az levelet, hanem Haller János uramat ő nagysága oda hivathatja Fejérvárra, in terminis generalibus megbeszélheti ő kegyelmének ez aránt való szándékát, úgy titkolva sem leszen az dolog Haller uramtól, idő előtt nem is repül messze.”¹²²

Erre az 1670 őszen Bethlen János által írt levélre Teleki maga írta föl Bethlen János mellé Béldi Pál nevét is, ami a két ember közti szoros kapcsolatot jelenthette, legalábbis a református főurak közös mozgására utalt. 1671-ben Béldi azok között az erdélyi főurak között volt, akik a legnagyobb összeget kölcsönözték az ország adójának összeszedéséig.¹²³ Béldin kívül csak Bethlen János, Bánffy Dénes, Bánffy Zsigmond és Kapi György fizetett be ilyen jelentős összeget, 500 forintot. Emellett vagy inkább ez előtt Béldi a politikai ügyeket a saját birtokainak helyzete szempontjából értékelte, és kevésbé foglalkoztatta Erdély államiságának a kérdése:

118 „Béldi Pál uramat ha Kegyelmed látja, kérem, köszöntse atyafiságos szeretettel ő kegyelmét és kérje, ne felejtse el ő kegyelme; igyék legalább egy pohár bort ő kegyelme egészségemért, Kún István uramat köszöntvén.” Vö. TML. IV. 314.

119 TML. IV. 527.

120 TML. V. XXIX.

121 EOE. 15. 130. Béldi Pál votuma Apafi Mihálynak 1670. május 16-án.

122 TML. V. 383. Bethlen János levele Teleki Mihálynak 1670. október 22-én.

123 EOE. 15.190–191.

„Az mi azért, Uram, nézi az páternek Lengyelországra való útját, az ő felsége állapotját, az vármegyék székeit, bizony nagy tréfa esek rajtok. Én megvallom, bizony fájdalmasan értem az haladékot, mert jószágocskámnak másnál való lételét szomoruvan nézem.”¹²⁴

Ekkor Béldi és Mikes Kelemen is a román területekről származó információk első számú forrásává vált Apafi számára.¹²⁵

Az 1670-es évtized első felében Béldi Pál úgy jutott karrierje csúcsára, hogy valójában folyamatosan Bethlen János állt mögötte. Míg Béldi Pál egész levelezéséből az derül ki, hogy elsődleges célja az öröklött és szerzett birtokállomány megtartása és gyarapítása volt, addig Bethlen János folyamatosan szervezni igyekezett egy olyan elitcsoportot, amelynek a tagjai Apafi fejedelem politikájának fő alakítójává válhattak. Ehhez Bánffy Dénessel kellett megküzdeni, aki eleve Habsburg-párti volt és Bethlen János következetes ellenfele. A tanulmány kereteit szétfeszítené a Bánffy Dénessel kapcsolatos történések beható elemzése, ezért összegzésként csupán azt kell leszögeznünk, hogy Béldi Pál 1674-re, Bánffy Dénes bukásának évére a legerősebb erdélyi főemberek közé emelkedett. Bánffy kivégzése azt sejtette, hogy elérkezett az ő ideje. A szédítő magasságot azonban alig két év múlva Béldi bukása követte, ami arra enged következtetni, hogy felemelkedésében nem elsősorban az ő, hanem inkább Bethlen János tervei játszottak szerepet.

124 TML. V. 199. Béldi Pál levele Teleki Mihálynak 1670. május 5-én.

125 EOE. 15. 133–134.